

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXII (2)
BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXII (2)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXII
No. 2

Editor in chief
Dragana Radojičić

Editor of the Topic
Jadranka Đorđević Crnobrnja

International editorial board
Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánová,
Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del
Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke

Editorial board
Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović, Aleksandra
Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers
Vojislav Stanovčić, Petko Hristov, Mladena Prelić, Dušan Drljača, Mirko Blagojević,
Gordana Blagojević, Kosta Nikolić, Ljiljana Gavrilović, Jovanka Radić, Rajna
Dragičević, Mirjana Detelić, Milina Ivanović-Barišić, Đorđina Trubarac Matić

Secretary
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at meeting
of the Department of Social Sciences SASA October 7th 2014

BELGRADE 2014

УДК 39(05)

ISSN 0350-0861

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXII

свеска 2

Главни и одговорни уредник
Драгана Радојичић

Уредник Темата
Јадранка Ђорђевић Црнобрња

Међународни уређивачки одбор
Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела
Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина Мартинова,
Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Тагиана Подолинска, Петер Финке

Уређивачки одбор
Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим
Војислав Становчић, Петко Христов, Младена Прелић, Душан Дрљача, Мирко Благојевић,
Гордана Благојевић, Коста Николић, Љиљана Гавриловић, Јованка Радић, Рајна Драгићевић,
Мирјана Детелић, Милина Ивановић-Баришић, Ђорђина Трубарац Магић

Секретар уредништва
Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 7. октобра 2014.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2014.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент
академик Војислав Становчић

Лектор
Софија Милорадовић

Превод
Соња Жакула
аутори текстова

*Дизајн корица и
техничка припрема*
Атеље, Београд

Штампа
Академска издања, Београд

Тираж
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс); Ulrich's Peri-
odicals Directory.
The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access
Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) – Београд
: Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 – (Београд :
Академска издања). – 24 cm
Полугодишње
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института САНУ
ISSN 2334-8529 = Glasnik Etnografskog Instituta SANU (Online)
COBISS. SR-ID 15882242

Садржај **Contents**

Тема броја – Истраживање миграција **Topic of the Issue – Migration Research**

Јадранка Ђорђевић-Црнобрња, <i>Ко, где, како и зашто – аспекти савремених миграција у иностраној и домаћој етнолошкој/антрополошкој литератури</i> (2)	11
Jadranka Đorđević-Crnobrnja, <i>Who, Where, How and Why – Aspects of Contemporary Migrations in Foreign and Serbian Ethnological/Anthropological Literature</i> (2)	13
Miroslava Lukić Krstanović, <i>Migration Studies: Ethnology and Policy of the Institute of Ethnography SASA (1947–2014)</i>	15
Мирослава Лукић Крстановић, <i>Истраживања миграција: етнологија и политика Етнографског института САНУ (1947–2014)</i>	33
Јадранка Ђорђевић-Црнобрња, <i>Миграције из Горе крајем двадесетог и почетком двадесет првог века</i>	35
Jadranka Đorđević-Crnobrnja, <i>Migrations from the Gora Region at the End of the 20th and the Beginning of the 21st Century</i>	47
Duško Petrović, <i>Fenomen izbjeglištva u modernom političkom sistemu</i>	49
Duško Petrović, <i>Phenomenon of Refugeeness in the Modern Political System</i>	65
Gordana Blagojević, <i>The Influence of Migrations on the Ethnic/National and Religious Identities: the Case of the United Methodist Church in Banat</i>	67
Гордана Благојевић, <i>Утицај миграција на етнички/национални и религијски идентитет: случај евангеличке методистичке цркве у Банату</i>	80

Varia

Младена Прелић, <i>Јован Цвијић и прве деценије формирања и институционализовање етнологије као науке у Србији</i>	83
Mladena Prelić, <i>Jovan Cvijić and the Beginnings of Establishing Ethnology as a Discipline in Serbia</i>	97
Ивица Тодоровић, Анђелка Вучетић-Драговић, Анђелко Марић, <i>Компаративни аналитички осврт на најновија генетска истраживања порекла Срба и становништва Србије – етнолошка перспектива</i>	99
Ivica Todorović, Anđelka Vučetić-Dragović, Anđelko Marić, <i>Comparative Analytical Review of the Latest Genetic Studies of the Serbs and the Serbian Population – an Ethnological Perspective</i>	111

Александар Крел, Јадранка Ђорђевић-Црнобрња, <i>Име и знак: лично име као симбол етничког идентитета војвођанских Немаца</i>	113
Aleksandar Krel, Jadranka Đorđević-Crnobrnja, <i>Name and Sign: First Name as a Symbol of Ethnic Identity of Vojvodina Germans</i>	123
Александра Павићевић, <i>Од муње до праха – Смрт, сахрана и посмртна судбина Николе Тесле</i>	125
Aleksandra Pavićević, <i>From Lightning to Dust – Death, Funeral and Post Mortem Destiny of Nikola Tesla</i>	139
Весна Трифуновић, Јована Диковић, <i>‘Миле против транзиције’: друштвене промене и сукоби вредносних оријентација кроз призму једне телевизијске серије</i>	141
Vesna Trifunović, Jovana Diković, <i>‘Mile Versus Transition’: Social Changes and Clashes of Values through the Prism of a Television Show</i>	153
Петрија Јовичић, Ивана Башић, <i>За сликарским потезом: границе женског тела на ‘Акту’ (1956/1957) Зоре Петровић</i>	155
Petrija Jovičić, Ivana Bašić, <i>In Search of a Painter’s Stroke. Female Body Boundaries in Zora Petrović’s Painting ‘Acts’ (1956/1957)</i>	169
Снежана Петровић, Тома Тасовац, <i>Збирка речи Димитрија Чемерићића као извор за етнолингвистичка и етнологишка истраживања</i>	171
Snežana Petrović, Toma Tasovac, <i>The Lexicon Manuscript by Dimitrije Čemerikić as a Source for Ethnolinguistic and Ethnologic Research</i>	180
Ђурђина Шијаковић, <i>Другост варварке: ‘Медеја’ Еурипидова и ‘Медеја’ Велимира Лукића</i>	181
Đurđina Šijaković, <i>The Otherness of a Barbarianess: Euripides’ ‘Medea’ and ‘Medea’ by Velimir Lukić</i>	199
Анђелка Пејовић, <i>Паремје као део етнолингвистичког наслеђа</i>	201
Anđelka Pejović, <i>Proverbs as Ethnolinguistic Heritage</i>	214
Ђорђина Трубарац Матић, <i>За њим и у гору и у воду: семантичко-прагматичка анализа формуле у контексту добровољне брачне отмице</i>	215
Đorđina Trubarac Matić, <i>I will Follow him through Woody Mountains and Water: Semantic-Pragmatic Analysis of a Formula within the Context of Consensual Abduction</i>	233

Сећање/Мемори

Селена Ракочевић, <i>Етнохореолошка делатност Оливере Младеновић</i>	235
Selena Rakočević, <i>Ethnochoreological Work of Olivera Mladenović</i>	250
Биљана Миленковић-Вуковић, <i>Библиографија др Оливере Младеновић</i>	251

Научна критика и полемика
Discussion and Polemics

Срђан Радовић, <i>(Нова) критика балканистичког дискурса у хрватској етнологији/културној антропологији</i>	289
Александра Павићевић, <i>Књижевност између уметничког дела и историјског сведочанства</i>	292
Срђан Радовић, <i>Етноантрополошко истраживање савременог националног идентитета. Црна Гора након Југославије – динамика идентитета</i>	297
Милош Луковић, Ján Novák, Ján Podolák, Iveta Zuskinová, Milan Margetin: <i>Po stopách valachov v Karpatoch (Monografia)</i>	302
Милена Жикић, <i>Научни допринос жена</i>	306
Ања Абрамковић, <i>Ваишар у пограничју источне и југоисточне Србије</i>	310

везу, али је и креира кроз оригиналну интерпретацију и својеврсну поетику изражавања, која краси ауторов стил. Евентуална замерка Николићу тичала би се донекле флуидне структуре текста, јер такав текст захтева истовремено хоризонтално (хронолошко) и вертикално (идеацијско и семантичко) читање. Но, могуће је да би свако друго решење значило лишавање ове студије одређеног њеног сегмента.

Свакако, овде представљена књига јесте једно узбудљиво и живо сведочанство о времену које због своје непосредности често измиче објективном сагледавању. Такође, она сведочи о стваралачкој моћи речи, које су, иако и у писаној форми, успевале да обликују историју једног народа и једне државе.

Срђан Радовић

Етноантрополошко истраживање савременог националног идентитета. Црна Гора након Југославије – динамика идентитета

Идентитетска проблематика је у најновије доба постала врло заступљена у друштвеним наукама (па тако и у етнологији / културној антропологији), при чему је истраживачки интерес фокусиран на широк дијапазон колективних и приватних идентитета: класних, родних, сексуалних, религијских итд. Ово је узроковано и све интензивнијим политикама идентитета у савременим друштвима, које спроводе најразнороднији друштвени фактори, од националних држава и супранационалних структура до мањинских и алтернативних група и заједница. Тај замах идентитетских политика карактеристичан је и за национални и етнички идентитет, односно – идентитете: просторно-временска компресија и глокализацијски процеси су, супротно многим антиципацијама из академских кругова, реанимирали и реактуелизовали читав низ идентитета ба-

зираних на етничкој аскрипцији, који се испољавају на регионалном, националном, а почесто и транснационалном нивоу. Ово је било карактеристично и за овдашње подручје (регију бивше Југославије), у којем је током распада савезне државе и с отпочињањем 'транзиције' дошло до „преструктурирања националне свести претварањем латентног, номиналног националног идентитета у еруптивну и искључиву категорију“ (Прошић-Дворнић 1995, 307). Тиме су идентитетска питања на овом простору постала ударна, након што је „национални идентитет као неприкосновена, такорећи света вредност дошао с ратом деведесетих, као једна од његових главних тековина“ (Čolović 2014, 10), а што је условило и повећано академско занимање за идентитетску проблематику. Нови / стари (и наново прерађени) 'постјугословенски' колективни идентитети постали

су интересантни и истраживачима ван овдашњег простора (истовремено са појачаним занимањем у страним, махом западним академским заједницама за тзв. постсоцијалистичка друштва генерално), те се увећава корпус стручне продукције на тему изградње националних идентитета у земљама-наследницама Југославије (од новијих доприноса в. нпр. Brunnbauer and Grandits 2013). Такав је случај и са динамиком савременог идентитета у Црној Гори, која је истраживана кроз различите теоријске парадигме и у страним академским заједницама (најновији прилог – Jenne and Bieber 2014), а црногорске идентитетске теме су, дакако, заступљене и у етноантрополошкој дисциплини. Црногорски етнологи / антрополози истраживали су различите аспекте савремених политика идентитета у Црној Гори (нпр. Вркović 2013, Вујаčić 2013, Вујачић 2013а), а поједини доприноси из ове области резултат су и дужих (докторских) етноантрополошких истраживања (Ванović 2012, Ванović 2013). Континуирани интерес за савремену динамику идентитета у Црној Гори и међу Црногорцима у земљи и расејању присутан је и у другим постјугословенским етноантрополошким заједницама (в. Nedeljković 2007, 2010, 2012), а истраживања са овом тематиком спровођена су у најновије доба од стране социјалних / културних антрополога и из ванбалканских земаља (скорашња одбрањена дисертација на тему модерног црногорског идентитета и грађанства: Sedlenieks 2013). Један од најрецентнијих научних доприноса овој теми објављен је на бугарском језику, а произашао је из докторског истражи-

вања Софије Захове (София Захова), сараднице софијског Етнографског института са музејем при Бугарској академији наука.

Књига Софије Захове, *Черна Гора след Југославија: динамика на идентичностите* (София: Парадигма – Институт за етнологија и фолклористика с Етнографски музеј при Българска академия на науките), објављена је прошле године у главном граду Бугарске, а базирана је на вишегодишњем ауторкином истраживању савремених одлика колективних (пре свега националног / националних) идентитета у Црној Гори. Монографија *Чрна Гора након Југославије: динамика идентитета* (Захова 2013) објављена је у оквиру научне библиотеке *Academica Balkanica*, а рецензирани су је професори Христо Матанов и Рачко Попов. Ова књига на 347 страница доноси свеобухватни преглед и интерпретацију актуелне идентитетске проблематике у Црној Гори, уз добру дијахрону перспективу овог истраживања (које је примарно фокусирано на савремено стање). Након увода, Захова сегментира текст на четири централна поглавља, по којима се нижу закључна разматрања, списак литературе и скраћеница, те илустрације и снимци са ауторкиног теренског рада у Црној Гори. У првом поглављу (*Историјски развој и идентитет*) даје се историјска перспектива развоја црногорског народа и државе, заједно са освртом на главне етнонационалне групе настањене у Црној Гори, у којем се фактографски задовољавајуће, а теоријско-методолошки добро фундирано, читаоци уводе у општи контекст проучаване теме, а што је посебно важно за потенцијал-

но читање изван Црне Горе и постјугословенског подручја. Сегмент *Историографија и идентитет* уводи нас у превасходно историјске и историографске, али и етнографске и друге научне доприносе тематици црногорског / црногорских идентитета који су интерпретирали ову проблематику. Ауторка приказује и разматра студије из ове области настале у Црној Гори, другим (пост)југословенским земљама и страним академским заједницама (те засебно и у Бугарској), чиме покрива релевантну литературу посвећену етничкој историји, етногенези и изградњи колективних идентитета у Црној Гори која је до данас објављена на енглеском, бугарском и нашем језику. Треће поглавље (*Црногорци и Срби: од једне заједнице са два имена до две заједнице са одвојеним идентитетима*) говори о динамици (националног) идентитета међу црногорским становништвом православне традиције кроз прошлост и у садашњости, а на основу вишеструких извора, укључујући и грађу са ауторкиног теренског рада у Црној Гори. Раслојавање – у ранијим раздобљима мање-више хомогеног (у смислу етнонационалне аскрипције) становништва – на идентитетски диференциране Црногорце и Србе, Захова представља и тумачи преко више маркера идентификације: националних / државних симбола, породичних биографија и племенске и националне прошлости, народне ношње, ритуала и празника, језика (односно називања језика), односа према цркви и црквеном питању итд. Поглавље *Етничка култура и идентитет мањинских заједница* усредсређује се превасходно на питања идентификације међу црногор-

ским муслиманима и Ромима. Слично као и код становништва православне традиције јединственог говорног језика (који они најчешће називају српски, црногорски, или нашки), идентитетски углавном диференцираног на Црногорце и Србе, и код грађана муслиманске традиције истог језика – у сличним (постјугословенским) околностима и на приближне начине – долази до дивергенције у етнонационалној аскрипцији (најчешће као Бошњаци, Муслимани, или Црногорци). Ауторка ову идентитетску динамику међу тзв. мањинским заједницама у Црној Гори (али и међу раселима и прогнанима у Црну Гору) интерпретира на основу аналогних маркера идентитета као код тзв. већинског становништва.

Софија Захова у овој књизи компетентно прилази тематици етнонационалне идентификације у Црној Гори (чија, у широј јавности перципирана, специфичност копни, узме ли се у обзир етнографска евиденција и етноантрополошки увиди из вана – вишеструкост и флотантност етничких и националних идентитета није ексклузивитет Црне Горе у савременом раздобљу у Европи, а и шире), и то на основу релевантног теоријско-методолошког оквира, а надограђујући се на ранија истраживања из ове области. Ова, у бити, етноантрополошка студија садашњости врло је добро ослоњена на историјску (историографску) перспективу, и – за разлику од многих истраживања постсоцијалистичких идентитетских трансформација – не исцрпљује се у детаљном синхронном опису и *hic et nunc* дискусији. Ауторка скрупулозно интерпретира вишеструке изворе, међу којима је централна

теренска етнографија настала у току истраживања у Црној Гори: искази испитаника представљени у монографији, као и ауторкине фотографије са терена, дају посебну животност тексту и чине документаристички прозор у свакидашњицу савременог живота проучаваних заједница. Међу понајвећим предностима ове студије јесте њена инклузивност – за разлику од многих ранијих истраживања црногорских идентитетских тема, ова књига се не ограничава на перпетуирајућу дискусију о претпостављеном црногорско-српском идентитетском дуализму, која у обзир узима искључиво, како се у најрецентније доба често воли звати, „православну већину“ у Црној Гори (а која слабо излази из давно постављених политичких оквира и знатно кореспондира са многим локалним колоквијалним и медијским дискурсима), већ истраживачки третира и друге етнорелигијске скупине, посебно црногорске муслимане, који се понекад заобилазе приликом истраживања црногорских идентитетских тема. У књизи нису у једнаком опсегу анализирани идентитетски дискурси црногорских Албанаца и Хрвата (који такође показују занимљиве одлике, посебно код билингвалног становништва басена Скадарског језера и подгоричке околине, те испреплетаност регионалних, етничких и националних идентитета код становништва, не само католичког, у Боки Которској), но имајући у виду обухват и студиозност овог, већ самог по себи амбициозног истраживања, ова партикуларна питања могу бити обрађена у контексту савремених политика идентитета у Црној Гори и у неком другом истраживању. Захова

прилази динамичи идентитета у њеној свеукупности, при чему се као референтни оквир интерпретације и лоцирања објекта истраживања не (пре) узимају 'старе', Бартовски схваћене границе између перципираних етнонационалних скупина, које се често узимају здраво за готово, већ првенствено друштвено-политички оквир у којем се различите етничке / националне / религијске групе развијају. Тај је оквир, у овом случају, савремено црногорско друштво, које обухвата међусобно повезану мрежу заједница (и етничких), при чему релативна демографска малобројност Црне Горе неминовно узрокује и интензивне утицаје једних на друге. Питање опстојности и карактера границе / граница између појединих етно (националних / културних / политичких / религијских) група увелико се проблематизује, имајући у виду у овој књизи представљено и настајање и нестајање појединих разликовних граница. Као што монографија *Црна Гора након Југославије: динамика идентитета* показује, не бива само садржај (етно)националног идентитета флуидна и променљива категорија, већ су флуидне и границе које се између различитих група или заједница успостављају. Монографија Софије Захове представља користан допринос проучаваној теми и, иако објављена на бугарском, препоручује се читалачком кругу (пре свега стручном и академском) којем је бугарски језик разумљив.

Лит: Banović, Branko. 2012. „Narativna reprodukcija savremenog crnogorskog identiteta u procesu evroatlantskih integracija (1. dio).“ *Etnoantropološki problemi* 2012-7/4:

- 1033–1055; Banović, Branko. 2013. „Narativna reprodukcija savremenog crnogorskog identiteta u procesu evroatlantskih integracija (2. dio).“ *Etnoantropološki problemi* 2013-8/2: 519–537; Brković, Čarna. 2013. „Ambiguous Notions of ‘National Self’ in Montenegro.“ In *The Ambiguous Nation: Case Studies from Southeastern Europe in the 20th Century*, edited by Ulf Brunnbauer and Hannes Grandits, 131–150. Munich: Oldenbourg Verlag; Brunnbauer, Ulf, and Hannes Grandits (ed.). 2013. *The Ambiguous Nation: Case Studies from Southeastern Europe in the 20th Century*. Munich: Oldenbourg Verlag; Vujačić, Lidija. 2013. „Building a Country’s Image Through Popular Culture: How Carnival Festivities and Music Events Have Redefined the Image of Montenegro.“ In *The Ambiguous Nation: Case Studies from Southeastern Europe in the 20th Century*, edited by Ulf Brunnbauer and Hannes Grandits, 371–388. Munich: Oldenbourg Verlag; Vujačić, Lidija. 2013a. „Однос националног, регионалног и глобалног – Црна Гора у 21. вијеку.“ *Гласник Етнографског института САНУ* 61/1: 133–146; Захова, София. 2013. *Черна Гора след Югославия: динамика на идентичноста*. София: Парадигма – Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при Българска академия на науките; Jenne, Erin, and Florian Bieber. 2014. „Situational Nationalism: Nation-building in the Balkans, Subversive Institutions and the Montenegrin Paradox.“ *Ethnopolitics* 13/5: 431–460; Nedeljković, Saša. 2007. *Čast, krv i suze – ogledi iz antropologije etniciteta i nacionalizma*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar; Nedeljković, Saša. 2010. „Maskulinitet kao alternativni parametar etničkog identiteta: Crnogorci u Lovćencu.“ *Etnoantropološki problemi* 2010-5/1: 51–67; Nedeljković, Saša. 2012. „Биографија као парадигма етничке и националне еманципације: животна прича Црногорца из Ловћенца као извор за проучавање етничитета и национализма Црногорца у Војводини.“ *Etnoantropološki problemi* 2012-7/2: 539–560; Прошић-Дворнић, Мирјана. 1995. „Модели ’ретрадиционализације’: пут у будућност враћањем у прошлост.“ *Гласник Етнографског института САНУ* XLIV: 293–309; Sedlenieks, Klavs. 2013. *‘And burn today whom yesterday they fed’: citizens and state in Montenegro (Tallin University – Dissertations on Humanities no. 33)*. Tallin: Tallinna Ülikool; Čolović, Ivan. 2014. *Rastanak s identitetom*. Beograd: Biblioteka XX vek.